

SOCIJALNA PRAVDA KUR'ĀNA – ZAŠTITITI SLABE I OBUZDATI MOĆNE

Enes KARIĆ

UDK 28-46

SAŽETAK: U ovom eseju autor se bavi ranim objavama Kur'āna u Mekki, u kojima se na jasan način obznanjuje Božije postojanje, ali se, istovremeno, obznanjuje i postojanje siromašnih, bijednih, sirotinje, robova, siročadi, zarobljenika, itd. U eseju se naznačavaju razlozi zašto se socijalna pravda i njeno promoviranje u Kur'ānu smještaju prvo u područje pojedinačne ljudske savjesti i moralne budnosti. Također, esej raspravlja o kategorijama siromašnih koje Kur'an spominje, kao i o predodžbi Kur'āna o silnicima, bogatašima, zelenašima, itd. Esej naglašava da je institucija zekata prije svega socijalne naravi. Premda je zekat nedvojbeno propisan Kur'anom kao stroga vjernička dužnost, zekat i dalje ima svoje važno uporište u moralno-socijalnoj budnosti čovjeka spram obespravljenih i ranjivih kategorija društva.

Ključne riječi: Kur'an, socijalna pravda, siromaštvo, imetak, zekat

I.

Rano Mekkansko razdoblje Kur'āna: Postoji Bog, ali postoji i sirotinja!

Kad se govori o pravdi (*al-ʿadl* – العَدْل ili *al-ḥaqq* – الْحَقُّ) – jednoj od središnjih vrijednota koje Kur'an promovira – potrebno je na prvom mjestu istaći sljedeće:

Prve objavljene sure Kur'āna (one iz tzv. ranog Mekkanskog razdoblja) spominju prirodne fenomene: *kosmos, zvijezde, Mjesec, Sunce, dan, noć...* Tim se fenomenima, na prvome mjestu, podsjeća na Boga kao Stvoritelja i kao Opskrbitelja cijelog postojanja, u svim njegovim prostranstvima. Istovremeno se u surama ranog Mekkanskog razdoblja objave Kur'āna, uz *postojanje Boga*, prvo slušateljstvo Kur'āna podsjeća i na postojanje *siročadi, siromašnih, bijednih, slijepih, nemoćnih, (po)tlačćenih, robova, zarobljenika i ugnjetenih.*

Po surama koje se objavljuju u ranom Mekkanskom razdoblju objave, ali i kasnije, gotovo bi se moglo zaključiti da je glavni cilj Kur'āna da digne svoj glas, zapravo krik, protiv prezrenog življenja i bijednog položaja sljedećih kategorija čovječanstva:

Prosjak (*as-sā'il* – السَّائِلُ). Al-Isfahānī (225) *as-sā'ila* definira ovim riječima:

وَيُعَبَّرُ عَنِ الْفَقِيرِ إِذَا كَانَ مُسْتَدْعِيًا
لِثَنِيٍّ بِالسَّائِلِ

“Za siromaha, kad nešto moli/prosi/traži, kaže se da je *as-sā'il*...”

U Kur'ānu se *ubožni prosjak* naziva i riječima *al-qāni'u wa l-mu'tarru* (الْقَانِعُ وَالْمُعْتَرِّ), koga, također, treba nahraniti i opskrbiti. Sura *Hodočašće/al-Ḥağğ* (XXII:36) jasno kaže: – “Nahranite ubožnoga prosjaka!”

Obespravljeni (*al-maḥrūm* – الْمَحْرُومُ) – al-Isfahānī ga na arapskom

definira ovako: ... الَّذِي لَمْ يُوسَّعْ عَلَيْهِ الرِّزْقُ... – to jest, *al-maḥrūm* je “onaj čovjek kojem nije pružena dovoljna opskrba kao drugima” (al-Isfahānī, 114).

Siromašni (*al-fuqarā'* – الْفُقَرَاءُ), Kur'an ih spominje na više mjesta, a za *al-fuqarā'* ili za siromašne naznačava njihova prava, a svoj poseban dio imaju u zakātu.

Bijedni, ubogi, siromašni (*miskīn* – مَسْكِينٌ / *masākīn* – مَسَاكِينُ), tako su nazvani jer oni su ne samo siromašni već su i obespravljeni, marginalizirani, imovno bijedni. Kur'ānska sintagma “dati/pružiti hranu *miskīnima*, tj. sirotinji” ili *ta'āmu l-miskīn* (طَعَامُ الْمِسْكِينِ), je, kako se vidi, karakteristična po tome što *miskīne* povezuje prvo sa *hranom* (to je vidljivo po nekoliko mjesta u Kur'ānu, npr. *al-Mā'un*, CVII:3., itd). Iz Kur'āna se vidi da su *miskīni* uvedeni u instituciju *kaffārata* (كَفَّارَةٌ) ili pobožnog vjerničkog otkupa

za počinjene grijeha na način da se njima, *miskīnima*, dade dolična i propisana količina hrane.

Robovi, roblje (*raqabah* – رَقَبَةٌ / *riqāb* – رِقَابٌ), također frekventna kategorija siromašnih ljudi (koji su zapali u dužničko ropstvo), i koje je potrebno osloboditi, spasiti, pomoći, itd.

Ratni zarobljenici (*asīr* – أُسِيرٌ) u Kur'anu se u nekoliko navrata spominju kao socijalna kategorija. Svojim porukama o ratnim zarobljenicima Kur'an se obraća svijesti i savjesti ljudi, ratne sužnje treba osloboditi, treba ih nahraniti, ne smiju se ubijati, mučiti, itd. U suri *Čovjek/ al-Insān* (الإِنْسَانُ – LXXVI:8) koja se u nekim komentarima Kur'ana naziva i *Vrijeme* (*ad-Dahr* – الدَّهْرُ), ratni zarobljenici spomenuti su zajedno sa ubogim siromasima i sa siročadima.

و يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَ
يَتِيمًا وَأُسِيرًا

“I [čestiti ljudi] hranu daju, premda je i oni vole, siromahu i siročetu i zarobljeniku!”

Siromah, *‘a’il* (عَائِلٌ), čovjek bez imetka, bez opskrbe. Az-Zamahšari (VI:772) tumači riječ *‘a’il* (عَائِلٌ) u značenju “siromašan” (عَائِلًا فَقِيرًا). Na ovom mjestu komentatori Kur'ana ističu da je sam Muhammed, a.s., bio *‘a’il* (عَائِلٌ) ili “siromašan”, bez ikakva imetka. Na to izravno ukazuje sura *ad-Duhā/Jutro* (XCIII:8) u kojoj se kaže: *وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى*: “i siromahom te [Bog] nađe, pa te bogatim učini!”

Siroče, *yatim* (يَتِيمٌ), to jest, dijete bez oca ili oba roditelja. Po slovu Kur'ana (sura *Jutro/ad-Duhā*, XCI-II:8), sam Muhammed, a.s., je bio *yatim* (siroče, jetim): *أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى*: “Zar te siročetom ne nađe, pa ti utočište dade?!” Az-Zamahšari (VI:772) o ovome veli:

وَذَاكَ أَنَّ أَبَاهُ مَاتَ وَهُوَ صَبِيٌّ ...
وَمَاتَتْ أُمُّهُ وَهُوَ ابْنٌ ثَمَانٍ سِنِينَ ،
فَكَفَّلَهُ عَمُّهُ أَبُو طَالِبٍ ...

“Naime, njegov [Muhammedov, a.s.] otac je umro kad je on bio dijete u majčinoj utrobi..., a majka mu je umrla kad je

imao osam godina, pa mu je opskrbu pružio njegov amidža/ stric Abū Tālib...”

Potlačeni, podjarmljeni (*mustad'afin* – مُسْتَضْعَفِينَ), Kur'an ih izričito spominje nekoliko puta, npr. u suri *Zenel'an-Nisā*, IV: 75., 97., 98., 127.

Spominjanje ovih ugroženih kategorija čovječanstva i, dakako, ustajanje u njihovu zaštitu, jeste jedna iznimno važna crta, štaviše konstanta, ne samo ranog Mekanskog razdoblja objave Kur'ana, već i cijelog Medinskog razdoblja objave.

Napose je poruka ovih sura iz ranog Mekanskog razdoblja objave nedvojbeno jasna: Ima Bog, i trebate (vi ljudi) vjerovati da Bog ima. Ali trebate, također, biti svjesni da postoje, tu među vama, i *siromašni*, postoje *siročad*, *robovi*, *obespravljeni*, *potlačeni*...

U ovoj dionici Kur'ana vjera u Boga razbuđuje se u živom kontekstu razbuđivanja čovjekove moralne svijesti o *socijalnim vrjednotama života*, to jest o vrjednotama koje ljude čine svjesnim jedne nedrage i mučne činjenice da ima tu, u najbližem susjedstvu, mnoštvo ubogih, siromašnih, jadnih, nemoćnih, siročadi i obespravljenih. Svima njima treba pomoći. U vrjednote Kur'ana koje se promoviraju kao neodmjenjive socijalne konstante života spada *briga prema njima*. Kur'an tu *brigu* razbuđuje prije svega kao *moralnu svijest* u svakoj osobi, kao *moralnu budnost* za pravdu i kao moralni stav pravednosti u svakom pojedincu. Kako ćemo vidjeti domalo kasnije u ovom eseju, ova dionica Kur'ana izjednačava *svijest o Bogu* sa *brigom o siromašnima*, jadnima, nemoćnima, siročadima, potlačenima i obespravljenima.

Karen Armstrong (*Islam, A Short History*, pp. 4-5) primjećuje ovu snažnu socijalnu dimenziju Kur'ana, tvrdi da se poruka Kur'ana nije odnosila toliko mnogo na raskrivanje novih vijesti o Bogu, koliko na to da Bog od mekanskog politeističkog društva traži pravdu. “On [Muhammed] nije učio Arape novim učenjima o

Bogu: većina Qurayša već je bila uvjerena da je Allah stvorio svijet i da će suditi čovječanstvu na Danu Sudnjem, kako su vjerovali i jevreji i kršćani.” (He taught the Arabs no new doctrines about God: most of the Quraysh were already convinced that Allah had created the world and would judge humanity in the Last Days, as Jews and Christians believed.). Karen Armstrong dodaje da je poruka koju donosi Muhammed, a.s., bila u tome da opomene na to “da je pogrešno graditi privatnu sreću/blagostanje, već je dobro dijeliti bogatstvo i stvoriti društvo gdje će se sa slabima i ranjivima postupati sa poštovanjem”. (It was wrong... to build a private fortune, but good to share wealth and create a society where the weak and vulnerable were treated with respect.). Domalo dalje, Karen Armstrong kaže: “Prema tome, društvena/socijalna pravda je bila središnja vrjednota islama. Muslimanima se zapovijeda, kao njihova prva dužnost, da izgrade zajednicu (*ummah*) koju obilježava praktična samilost, u kojoj će biti pošteno raspoređivanje bogatstva.” (Social justice was, therefore, the crucial virtue of Islam. Muslims were commanded as their first duty to build a community (*ummah*) characterized by practical compassion, in which there was a fair distribution of wealth.).

Imajući u vidu ovu snažnu socijalnu dimenziju islama i Kur'ana, Karen Armstrong kaže da je insistiranje na socijalnoj/društvenoj pravdi “uvijek bilo esencijalni dio vizije velikih svjetskih religija koje su se razvile tokom perioda koje historičari nazivaju Osnim Dobom (oko 700-te godine prije nove ere, pa do 200-te godine prije nove ere).” (“This social concern had always been an essential part of the visions of the great world religions, which had developed during what historians have called the Axial Age /c. 700 BCE to 200 BCE) – p. 6). Prema Karen Armstrong, sa islamom su Arapi sada bili spremni za svoju vlastitu vjeru Osnog Doba. (“The Arabs were now ready for an Axial Age faith of their own”. P. 7.).

Prema do sada rečenom, prve sure iz ranog Mekanskog razdoblja o Bogu najčešće govore uzimajući u zaštitu obespravljene ili hendikepirane, npr. sura *Abasa* (LXXX: 1-4) stavlja se na stranu zanemarenog "sljepog čovjeka" (*al-a'ama* – الأعمى), sura *at-Takwīr* (LXXXI: 8-9) spominje strašni zločin nad "živom zakopanom djevojčicom" (*al-maw'ūdah* – الموءودة) i taj zločin jasno obznanjuje oglašavajući ga sa strašnim nizom kosmičkih udesa na Danu Smaka Svijeta. Također, sura *al-Balad* (XC:13-15) povezuje vjeru u Boga (ili zahvalnost Bogu) sa "oslobađanjem *roba* iz ropstva" (*fakku raqabah* – فَكُّ رَقَبَةٍ), zatim sa "davanjem hrane siročetu bližnjega svoga" (*yatīman dā maqrabah* – يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ), ili "pružanjem hrane nevoljniku ubogome" (*miskīnan dā matrabah* – أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ).

Rani period Mekanskog razdoblja Kur'āna posve jasno, riječima koje su kasnije u povijesnom islamu postale neprolazni simboli, unosi i usađuje u percepciju svojih slušatelja jednu svijest o vrijednosnoj skali ili gradaciji među ljudima, polazeći sa stanovišta spremnosti na dobročinstvo, spremnosti da se nevoljnom priteče u pomoć. Ta gradacija nije ustanovljena na *diferentia specifica*-i rase, spola, jezika, plemena, porijekla, religije... već na kriteriju činjenja dobra i svijesti o vrijednosti dobra, života, plemenitosti...

II.

Kur'anski diskurs o ljudima okrutna i kamena srca

Već sa stranica ranog Mekanskog razdoblja Kur'āna razliježe se jedan opominjući glas: Imaju na jednoj strani bogataši silnici, okrutnici, ljudi surova srca. Na drugoj strani su obespravljani, siromašni, bijedni, robovi, siročad/jetimi, potlačeni.

Mnogo je primjera u Kur'anu koji ovo iznose u jednom jasno obznanjenom i vrijednosno snažno diferencirajućem tonu, čime se moćno oblikuje jedan *kur'anski diskurs o silnicima, okrutnicima, o ljudima kamena srca.*

Na primjer, Kur'an spominje takve tlačitelje u suri *al-Fil* (CV), spominju se kao "Vlasnici/posjednici slonova" (*aṣḥābu l-fil* – أَصْحَابُ الْفِيلِ), to jest zavojevači koji napadaju/opsjedaju Mekku. K tome, sura *Sazviježđa/al-Burūğ* (LXXXV:4-8) s posebnim gnušanjem spominje "Vlasnike rovova" (*aṣḥābu l-uhūd* – أَصْحَابُ الْأُحُدُودِ) koji su ove rovove punili vatrom i u njih bacali ljude! Riječ je o paraboli koja se odnosi na svako vrijeme, na okrutne ratove i strašna mučenja ljudi.

Nadalje, sura *Zora/al-Fağr* (LXXXIX) među silnike ubraja i vladare grada/zemlje Irema, "posjednike stubova" (*irama dāti l-imād* – إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ).

U ranom Mekanskom razdoblju objave (usp. suru *al-Fağr*, LXXXIX) spominje se i faraon, "vlasnik šatora" (*wa fir'awna dī l-awtād* – وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ), kao i narod Semūd, njegovi su ljudi "u stijenama dubili svoje nastambe" (*wa tamūda alladīna ġābū ṣ-ṣaḥra bi l-wād* – جَابُوا الصَّحْرَ بِالْوَادِ). U ovoj ranomekanskoj predodžbi/diskursu o silnicima i okrutnicima vidljivo je da se oni povezuju sa ovomezaljskom moći i bogatstvom, naime, spominju se nastambe koje su pravili (stubovi, šatori, staništa u visokim liticama, itd.). Karakterističan je spomen "faraona i Semuda, i vojski njihovih" u suri *al-Burūğ* (LXXXV:17-18).

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ فِرْعَوْنَ وَ ثَمُودَ

U Kur'anskom predočavanju bogataš je opisan kao nezahvalnik, osion, nemarna osoba. U suri *Pokajanje (at-Tarwbah, IX:34)* oštro se osuđuju oni koji gomilaju imetak i koncentriraju ga samo za sebe.

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"A one koji zlato i srebro gomilaju

I na Božijem Putu ga ne razdjeljuju,

takve ti obraduj kaznom bolnom!"

U snažne akcente jedne pravedne socijalne vizije Kur'āna spada i

gnušanje prema "kolanju/opticaju bogatstva samo među bogatašima". Sura *Progonstvo/al-Hašr* (LIX:7) proglašava da se bogatstvo ima dijeliti "siročadima, i siromasima, i putnicima – eda ne bi to bogatstvo kolalo među vašim bogatašima..."

كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ

Mnoge sure Kur'āna pozicioniraju govor o Bogu u kontekstu živog podsjećanja na nepravedne socijalne i društvene odnose među ljudima. Sura "Zgrtanje imetka" (*at-Takātur, CII*) gotovo se u cijelosti usredotočuje na bogataše koji ne samo da zgrću imetak, već se u tome i nadmeću! Njih se podsjeća "na grobove koje će posjetiti/naseliti" (*zurtumu l-maqābir* – زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ), također, te bogataše se u suri "Klevetnik" (*al-Humazah, CIV:1-4*) povezuje sa onima koji se "podruguju" (*al-lumazah* – اللَّمَزَةُ), koji "blago zgrću i broje ga" (*ğama'a mālan wa 'addadah* – جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ), misleći da će ih "blago njihovo vječnim učiniti" (*yahṣabu anna mālahū aḥladah* – يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدُهُ).

Također, sura "Dobročinstvo" (*al-Mā'ūn, CVII*) nosi pečat ove rane naglašeno socijalne etape Kur'āna, koja prerasta u konstantu Kur'āna, u kojoj se temelji vjere u Boga povezuju sa odnosom prema obespravljenima, siromasima, siročadi, robovima, za-robljenicima.

Karakterističan primjer je sura *al-Mā'ūn*, u njoj se postavlja pitanje o onome "koji poriče Onaj Svijet?!" Očekivali bismo da će Kur'an ponuditi nekoje "teološke" dokaze u prilog postojanju Dana Sudnjega. Međutim, kur'anski dokaz da će se Dan Sudnji jamačno zbiti nalazi se u "zanemarenom siročetu".

Naime, sura *al-Mā'ūn* u 2. i 3. retku posve jasno kaže da je poricatelj Onoga Svijeta "onaj koji odgoni siročće" (*yadu'u l-yatīm* – يَدْعُ الْيَتِيمَ), kao i onaj "koji ne podstiče da se siromah nahrani" (*wa lā yahuddu 'alā ta'āmi l-miskīn* – وَلَا يَجُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ).

U suri *ad-Dāriyāt* (LI:16-19), koja je također iz Mekanskog razdoblja objave, opisuju se dobročinitelji (*al-muḥsinūn* – الْمُحْسِنُونَ), tvrdi se da oni

“noću tek malo spavaju”, da oni “zom oprost traže”, a onda se, u jednoj snažnoj poenti ove sure jasno kaže:

U “imecima njihovim za prosjaka i obespravljenoga dio jedan bi” (وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ).

Kako se posve jasno vidi, dobročinstvo (*al-ihsān* – الإِحْسَانُ) ima svoje dvije dimenzije, jedna je prema Bogu, druga je prema prosjaku (*as-sā'il* – السَّائِلِ), prema obespravljenome (*al-mahrūm* – الْمَحْرُومِ):

III.

Bog – jamac i nalogodavac pravednih odnosa među ljudima

Ne samo rane sure, već gotovo sve sure Kur'āna, govore o Bogu kao jamcu pravednih međuljudskih odnosa. Nikada Kur'an, ni u jednoj svojoj vremenskoj dionici objavljivanja, nije prestao insistirati na pravdi i pravednosti i isticati te dvije vrjednote među najvažnijim vrjednotama Kur'āna. Koraci Kur'āna su pritom jasni: Ova knjiga prije svega razbudi pojedinačnu svijest i moralnu savjest, pobuđuje moralno osjećanje spram siromašnih, ubogih, obespravljenih, zatočenih, zarobljenih...

Premda se Medinsko razdoblje Kur'āna bavi nekojim konkretnim strogim zapovijedima i propisima u reguliranju socijalne pravde među ljudima, Kur'an ni tada ne odustaje od buđenja svijesti i savjesti kod čovjeka kao pojedinca spram pravde kao socijalne vrjednote. Ni tada se ne izostavljaju socijalno ugrožene kategorije ljudi. Karakterističan primjer nalazi se u suri *Pokajanje/at-Ta'wbah* (IX, 60):

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَ
الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَّاتِ فُلُوبُهُمْ وَفِي
الرِّقَابِ

وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ
السَّبِيلِ ، فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ...

“Zekat pripada samo siromasima, i bijednicima, i onima koji ga sakupljaju, i da se srca ljudi pridobiju, i za oslobađanje robova, i ljudima dugom

svladanima, i [pregaocima] na Putu Božijemu, i putniku-namjerniku! Tako je odredio Bog!”

Kur'anske odredbe o zekatu potrebno je sagledavati u kontekstu kur'anskih zabrana kamate, liheve, zelenašenja (*ar-ribā, ad'āfan muḍā'afatan*). Socijalnu pravdu Kur'an regulira kako razbujavanjem moralno-socijalne svijesti spram obespravljenih, siromašnih, siročadi, robova, zarobljenika, tako i kroz stroge zabrane svih poganih i okrutnih rabota bogataša, na koje se gleda kao na glavne uzročnike nastanka marginaliziranih kategorija društva.

U Kur'ānu se pravda (*al-'adl* – الْعَدْلُ) spominje kao vrjednota u odnosima među ljudima koje promovira sam Bog. U neku ruku, sam Bog jamči za pravdu. U suri *an-Nahl* (XVI:90) obznanjuje se da “Bog zapovijeda pravdu...” (*ya'muru bil-'adl* – يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ). Na istom mjestu pravda (*al-'adl* – الْعَدْلُ) stavlja se u jednaku ravan sa dobročinstvom (*al-ihsān* – الإِحْسَانُ), te potpomaganjem bližnjih (*itā'u dī l-qurbā* – إِيْتَاءُ ذِي الْقُرْبَى). U trinaest izravnih oslovljavanja pravde u Kur'ānu vidi se da je najveći dio usmjeren prema pravednim socijalnim odnosima među ljudima.

Također, sinonim pravde (*al-'adl* – الْعَدْلُ) jeste *al-ḥaqq* (الْحَقُّ), istina. Ali, riječ *al-ḥaqq* nije samo istina, već znači *pravda* ili *pravo* na nešto, ono što ljudima u međusobnim odnosima neotuđivo pripada, što im po Božijoj Istini pripada.

Božiji poslanik Muhammed, a.s., bodrio je ljude spram ove dvije pažnje: A) Pažnje spram Boga i B) pažnje/brige o nevoljnima, bolesnima, siromašnima.

Evo jednog njegovog svetoga predanja (*ḥadīṭ qudsiyy*) o tome:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
يَا ابْنَ آدَمَ مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدَّنِي قَالَ يَا
رَبِّ كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ
قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فُلَانًا مَرِضٌ
فَلَمْ تَعُدَّهُ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدَّتَهُ
لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ

Bog Veličanstveni će na Sudnjem Danu reći:

- O čovječe! Bijah bolestan, a ti me ne obiđe!
- O moj Gospodaru! – reći će čovjek – kako da te obiđem [bolesna] kad si ti Gospodar svih svjetova [ne možeš biti bolestan]?!
- A zar nisi [o čovječe] saznao da se moj rob, taj i taj, razbolje, pa ga ti ne obiđe! Zar nisi znao, da si ga obišao, da bi Mene kod njega našao?!

يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَظَعْتَنِي فَلَمْ تُطْعِمْنِي
قَالَ يَا رَبِّ وَكَيْفَ أَطْعِمُكَ وَأَنْتَ رَبُّ
الْعَالَمِينَ قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّهُ اسْتَظَعَكَ
عَبْدِي فُلَانٌ فَلَمْ تُطْعِمْهُ أَمَا عَلِمْتَ
أَنَّكَ لَوْ أَطْعَمْتَهُ لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي

- O čovječe! Ja od tebe zatražih hrane, a ti me ne nahrani!
- Gospodaru moj! – reče čovjek – Kako da te nahranim kad si ti Gospodar svih svjetova?!
- A zar ne znaš – reče Bog – da je jedan moj štovatelj/rob, taj i taj, od tebe zatražio da ga nahraniš, pa ga ti ne nahrani. Zar ne znaš, da si ga nahranio, da bi ti to kod mene našao?!

يَا ابْنَ آدَمَ اسْتَسْقَيْتَنِي فَلَمْ تَسْقِي
قَالَ يَا رَبِّ كَيْفَ أَسْقِيكَ وَأَنْتَ رَبُّ
الْعَالَمِينَ قَالَ اسْتَسْقَاكَ عَبْدِي فُلَانٌ
فَلَمْ تَسْقِهِ أَمَا إِنَّكَ لَوْ سَقَيْتَهُ وَجَدْتَ
ذَلِكَ عِنْدِي

- O čovječe! – reče Bog – zatražio sam da me napojiš, pa Me ti ne napoji!
- Kako da te napojim – reče čovjek – kad si ti Gospodar svih svjetova?!
- Od tebe je da ga napojiš tražio jedan moj rob, taj i taj, pa ga ti ne napoji. A da si ga napojio, to bi ti kod mene našao!

Kad god raspravljaju o socijalnoj pravdi (*al-'adl, al-ḥaqq*) komentatori Kur'āna posežu za riječju opozitnog

značenja, a što je u arapskom *az-zulm* (الظلم). *Az-zulm* znači nepravda, nasilje, okrutnost, zulum. *Az-zulm* je i tmina, mrak. Kao da nam se ovim hoće reći sljedeće: Gdje ima pravde (*al-'adl, al-ḥaqq*), ima i svjetlosti među ljudima, a gdje pravde nema, tu vlada nasilje, mrak, tmina.

O pravednicima i pravdi nastale su mnoge poslovice i mudre kaže, na primjer:

إِمَامٌ عَادِلٌ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ وَابِلٍ

Pravedan vladar je bolji od plodne kiše.

حُكْمُ التَّرَاضِي خَيْرٌ مِنْ حُكْمِ الْقَاضِي

Nagodba na zadovoljstvo svih bolja je od sudske presude.

مَنْ لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ مُوسَى رَضِيَ بِحُكْمِ فِرْعَوْنَ

Ko odbije presudu Mūsāovu, zadovoljit će se presudom faraona.

عَدْلُ السُّلْطَانِ أَتْفَعُ مِنْ خِصْبِ الزَّمَانِ

Pravda vladara korisnija je od rodna vremena.

مَنْ خَصَمَهُ الْقَاضِي إِلَى مَنْ يَشْتَكِي؟

Kome da se žali onaj koji se parniči sa sudijom?!

Izvori i literatura

Armstrong Karen, *Islam A Short History*, Phoenix Press, London, 2004.
Burūsawī, Ismā'il Ḥaqqi Burūsawī, *Rūḥu l-bayān*, Istanbul, 1421 (H.)
Der Koran (arabisch – deutsch), Aus dem Arabischen von (s arapskog preveo) Max Henning, Cagri Yayinlari, Istanbul, 2009.
Georgii Wilmhelmi Freytagii, *Lexicon*

Arabico Latinum, I-IV, Librairie du Liban, Bejrut, 1975.
Ibn 'Arabī, Muḥyuddīn Ibn 'Arabī, *Tafsīru Ibn 'Arabī*, Kairo/Bejrut (?), 1968.
Isfahānī, ar-Rāgib al-Isfahānī, *Muḡamu mufradāti alfāzi l-qur'ān*, Bejrut, 1972.
Muslim, *ṣaḥīḥ*, Daru iḥyā'i l-kutubi l-arabiyya, Kairo, IV/V, str. 1.990, br. hadīta 2.569.

The Meaning of the Glorious Koran, An explanatory translation, preveo Mohammed Maramaduke Pickthall, Penguin Group, London (bez godine izdanja).
Zamaḥšarī, 'Umar az-Zamaḥšarī, *al-Kaššāfu 'an ḥaqā'iqi tanzīli wa 'uyūni l-aqāwili fī wuḡūbi t-ta'wili*, Bejrut, 2001.

الموجز

العدالة الاجتماعية في القرآن حماية للضعفاء والأخذ على أيدي الأقوياء

أنس كاريتش

يشتغل الكاتب في هذا المقال بالقرآن المكي، الذي يتحدث بوضوح تام عن وجود الله، وفي نفس الوقت يتحدث عن وجود الفقراء والمبؤساء والمحتاجين والرقيق واليتامى والأسرى، الخ. ويشير الكاتب في هذا المقال إلى الأسباب التي جعلت العدالة الاجتماعية والتشجيع عليها في القرآن الكريم تحتل مكانتها أولاً في مجال الوعي الإنساني الفردي واليقظة الأخلاقية. كما يناقش الكاتب في المقال فئات الفقراء التي يذكرها القرآن الكريم، ورؤية القرآن الكريم للظالمين، والأغنياء والمرابيين، الخ. ويؤكد الكاتب في المقال أن مؤسسة الزكاة في أساسها ذات طبيعة اجتماعية، لكن وبغض النظر عن وجوب الزكاة على المؤمنين بنص القرآن الكريم، فإن لها مستندا مهما في يقظة الإنسان الأخلاقية والاجتماعية تجاه المحتاجين والفقراء في المجتمع.

الكلمات الرئيسية: القرآن الكريم، العدالة الاجتماعية، الفقراء، الأموال، الزكاة

Summary

THE QUR'ANIC SOCIAL JUSTICE – PROTECTING THE WEAK AND RESTRAINING THE POWERFUL

Enes Karić

In this essay the author deals with early revelations of the Qur'an in Mecca, wherein the existence of God is clearly announced, but also the existence of the poor, the weak, the fragile, the slave, the orphans etc., is brought to the notice. The essay points out the reasons for placing the social justice and its promotion primarily into the sphere of individual human conscience and moral awareness. The essay also discusses the categories of the poor that are mentioned in the Qur'an, as well as the Qur'anic viewpoint of the oppressor, the rich, the usurer etc. the author stresses that the institution of *zakat* is primarily of social nature. Although it is undoubtedly provided by the Qur'an as an obligation, *zakat*, however has significant reference to moral and social awareness of an individual towards deprived and vulnerable categories of a society.

Key words: Qur'an, social justice, poverty, wealth, *zakat*